

III. DOCUMENTAR JURIDIC

COMITETUL PENTRU DREPTURILE PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI – COMENTARIUL GENERAL NR. 4 (2016) PRIVIND DREPTUL LA EDUCAȚIE INCLUZIVĂ*

I. Introducere

1. Privite de-a lungul istoriei ca primitori de bunăstare, persoanele cu dizabilități sunt la ora actuală recunoscute de dreptul internațional ca deținători de drepturi, inclusiv dreptul la educație fără discriminare și pe bază de șanse egale. Convenția cu privire la drepturile copilului (1989), Declarația mondială asupra educației pentru toți (1990), Regulile standard pentru egalizarea șanselor persoanelor cu dizabilități (1993) și Declarația și cadrul de acțiune de la Salamanca (1994) includ toate măsurile ce fac dovada conștientizării și înțelegerii crescânde a dreptului persoanelor cu dizabilități la educație.

2. Recunoașterea incluziunii ca factor cheie al realizării dreptului la educație a câștigat teren în ultimii 30 de ani și se află înscrisă în Convenția cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități, primul instrument ce implică obligații juridice care conține o referire la conceptul educație incluzivă de calitate. Obiectivul nr. 4 al dezvoltării durabile afirmă și el valoarea educației incluzive, de calitate și echitabile. Educația incluzivă este esențială pentru realizarea unei educații de înaltă calitate pentru toți cei ce studiază, inclusiv cei cu dizabilități, precum și pentru dezvoltarea unor societăți incluzive, pașnice și echitabile. Mai mult, în favoarea sa există puternice argumente de ordin educațional, social și economic. Așa cum se arată în raportul Înaltului Comisar ONU pentru Drepturile Omului pe marginea studiului tematic privind dreptul persoanelor cu dizabilități la educație, numai o educație incluzivă poate asigura atât o educație de calitate cât și dezvoltarea socială a persoanelor cu dizabilități, precum și garantarea universalității și nediscriminării în cadrul dreptului la educație.

* Adoptat de Comitetul ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități la 26 august 2016.

Traducere: Valeriu Rendec.

¹ A se vedea A/HRC/25/29 și Corr. 1, al. 3 și 68.

3. În ciuda progreselor înregistrate, totuși, Comitetul este îngrijorat de persistența unor provocări. Mai multor milioane de persoane cu dizabilități li se refuză în continuare dreptul la educație și pentru și mai multe educația este asigurată numai într-un cadru în care persoanele cu dizabilități sunt izolate de colegi și unde educația pe care o primesc este de calitate inferioară.

4. Barierele care stau în calea accesului la educație incluzivă pentru persoanele cu dizabilități pot fi atribuite mai multor factori, printre care:

- (a) Incapacitatea de a înțelege sau de a implementa modelul de drepturi ale omului care să țină cont de dizabilitate, conform căruia mai degrabă barierele din cadrul comunității și societății, și nu deficiențele personale, sunt cele care exclud persoanele cu dizabilități;
- (b) Discriminarea permanentă a persoanelor cu dizabilități, constând în izolarea celor care încă trăiesc în instituții rezidențiale cu internare pe termen lung combinată cu slabele așteptări din partea celor care trăiesc în mediul social al majorității, ceea ce permite ca prejudecățile și teama să ia amploare și să nu fie combătute;
- (c) Necunoașterea naturii și avantajelor educației incluzive și de calitate și ale diversității, inclusiv în privința competitivității, în cadrul învățământului pentru toți; incapacitatea de face ca aceste avantaje să fie cunoscute de către toți părinții; și incapacitatea de a răspunde în mod corespunzător cerințelor impuse de un astfel de tip de educație, ceea ce duce la temeri și stereotipii nejustificate în sensul că incluziunea ar avea ca rezultat scăderea calității educației sau ar avea un impact negativ asupra celorlalți;

- (d) Lipsa de date și cercetări dezagregate (ambele necesare pentru responsabilizare și dezvoltarea de programe), ceea ce împiedică dezvoltarea de politici și intervenții eficiente care să promoveze o educație incluzivă și de calitate;
- (e) Lipsa de voință politică, de cunoștințe tehnice și de capacitatea de implementare a dreptului la educație incluzivă, inclusiv insuficienta instruire a personalului didactic;
- (f) Mecanisme improprie și inadecvate de finanțare care să asigure stimulente și cazări rezonabile pentru includerea elevilor cu dizabilități, coordonare, sprijin și durabilitate la nivel interministerial;
- (g) Lipsa de compensații legale și de mecanisme de revendicare de despăgubiri pentru încălcări.

5. Statele părți la Convenția cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități trebuie să aibă în vedere principiile generale care stau la baza Convenției pentru toate măsurile pe care le iau în vederea implementării educației incluzive și trebuie să asigure conformitatea cu articolul 3 atât a procesului în sine cât și a rezultatelor dezvoltării unui sistem de educație incluzivă.

6. Prezentul comentariu general se aplică tuturor persoanelor cu dizabilități reale sau percepute.² Comitetul recunoaște că unele grupuri sunt expuse într-o mai mare măsură decât altele riscului excluderii din cadrul procesului educațional, cum ar fi: persoanele cu dizabilități intelectuale sau cu dizabilități multiple, persoanele care sunt surdomute, persoanele cu autism sau persoanele cu dizabilități aflate în stare de urgență umanitară.

7. Conform articolului 4 (3), statele au obligația să se consulte cu și să implice activ persoanele cu dizabilități, inclusiv copiii cu dizabilități prin intermediul organizațiilor lor reprezentative, în toate aspectele ce țin de planificarea, implementarea, monitorizarea și evaluarea politicilor privind educația incluzivă. Persoanele cu dizabilități și, acolo unde este cazul, familiile acestora trebuie recunoscute ca parteneri și nu doar ca simpli beneficiari ai educației.

II. Conținutul normativ al articolului 24

8. În conformitate cu articolul 24 (1), statele părți au obligația de a asigura realizarea dreptului la educație al persoanelor cu dizabilități printr-un sistem de educație incluzivă la toate nivelurile, incluzând învățământul preșcolar, primar, secundar și terțiar, pregătirea în școli profesionale și învățământul pe întreaga durată a vieții, activitățile extracuriculare și sociale, și pentru toți elevii, inclusiv persoanele cu dizabilități, fără discriminare și pe bază de egalitate cu ceilalți.

9. Asigurarea dreptului la educație incluzivă atrage după sine o transformare în privința culturii, politicii și practicii în toate mediile educaționale formale și informale pentru a putea satisface diferitele cerințe și identități ale fiecărui elev în parte, concomitent cu înlăturarea barierelor ce împiedică realizarea acesteia. Ea implică întărirea capacității sistemului de învățământ de a cuprinde toți elevii. Ea pune accent pe participarea deplină și efectivă, pe accesibilitate, pe frecvența la ore și realizarea tuturor elevilor, în special a celor care, din diferite motive sunt excluși sau riscă să fie marginalizați. Incluziunea implică accesul și progresul în cadrul unei educații formale și informale de înaltă calitate și fără discriminare. Incluziunea caută să permită comunităților, sistemelor și structurilor să combată discriminarea, inclusiv stereotipiile dăunătoare, să recunoască diversitatea, să promoveze participarea și să depășească barierele învățământului și participării pentru toți punând accent pe bunăstarea și succesul elevilor cu dizabilități. Ea face necesară o transformare în profunzime a sistemelor de învățământ în ceea ce privește legislația, politicile și mecanismele de finanțare, administrare, concepere, oferire și monitorizare a educației.

10. Educația incluzivă trebuie înțeleasă ca fiind:

- (a) Un drept fundamental al tuturor celor care învață. Este demn de reținut că educația este dreptul personal al celui care învață și nu, în cazul copiilor, dreptul părintelui sau al celui în grija căruia se află copilul. Responsabilitățile parentale se subordonează din acest punct de vedere drepturilor copilului;

- (b) Un principiu care pune valoare pe bunăstarea tuturor elevilor, le respectă demnitatea inerentă și autonomia, și recunoaște nevoile individului și capacitatea acestuia de a fi inclus în societate și de a-și aduce contribuția în cadrul acesteia;
- (c) Un mijloc de realizare a altor drepturi ale omului. Este principalul mijloc prin care persoanele cu dizabilități se pot ridica din sărăcie, pot obține mijloacele de a participa pe deplin în cadrul comunităților lor și prin care pot fi salvate de spectrul exploatarei. Este totodată principalul mijloc de realizare a societăților incluzive;
- (d) Rezultatul unui proces de angajament continuu și anticipativ de eliminare a barierelor ce stau în calea dreptului la educație, concomitent cu schimbări la nivelul culturii, politicii și practicii din cadrul școlilor obișnuite de a-i cuprinde și a-i include pe toți studenții.

11. Comitetul subliniază importanța recunoașterii diferenței dintre excludere, segregare, integrare și incluziune. Excluderea are loc atunci când elevii sunt împiedicați în mod direct sau indirect să aibă acces sau li se refuză accesul la educație de orice formă. Segregarea are loc atunci când educația elevilor cu dizabilități este asigurată în medii separate, destinate sau utilizate pentru a răspunde unei sau unor deficiențe, în izolare față de elevii fără dizabilități. Integrarea este procesul de plasare a elevilor cu dizabilități în instituții educaționale existente în sistemul de învățământ obișnuit înțelegând că ei se pot adapta cerințelor standard ale unor astfel de instituții. Incluziunea implică un proces de reforme sistemice care înseamnă schimbări și modificări ale conținutului, metodelor de predare, abordărilor, structurilor și strategiilor în domeniul educației pentru depășirea barierelor vizând punerea la dispoziția tuturor elevilor de vârstă corespunzătoare a unei experiențe de învățare echitabile și participative și a

³ Comitetul pentru drepturi economice, sociale și culturale, comentariul general nr. 13 (1999) cu privire la dreptul la educație.

⁴ A se vedea A/HRC/25/29 și Corr. 1, al. 4, și Fondul Națiunilor Unite pentru Copii (UNICEF), *The Right of Children with Disabilities to Education: a Rights-based Approach to Inclusive Education* (Geneva, 2012).

unui mediu care să corespundă în cel mai înalt grad necesităților și preferințelor lor. Plasarea elevilor cu dizabilități în clase din circuitul normal fără schimbări structurale însoțitoare, de exemplu, în organizare, curriculare precum și la nivelul strategiilor de predare și învățare, nu constituie incluziune. Mai mult, integrarea nu garantează în mod automat tranziția de la segregare la incluziune.

12. Principalele trăsături ale educației incluzive sunt:

- (a) O abordare „sistem complet”: ministerele educației trebuie să asigure investirea tuturor resurselor pentru promovarea educației incluzive și pentru introducerea și înglobarea tuturor schimbărilor la nivelul instituțiilor, politicilor și practicilor din domeniul culturii;
- (b) Un „mediu educațional complet”: atitudinea de angajare a conducerii instituțiilor educaționale este esențială pentru introducerea și înglobarea culturii, politicilor și practicilor necesare în vederea realizării educației incluzive la toate nivelurile și în toate privințele, inclusiv predarea și relațiile din clasă, ședințele consiliului profesoral, asistența la ore, serviciile de consiliere și asistență medicală, excursiile școlare, alocațiile bugetare, orice tip de interacțiune cu părinții elevilor cu sau fără dizabilități și, acolo unde este cazul, comunitatea locală sau publicul în general;
- (c) O abordare tip „persoană completă”: recunoașterea capacității fiecărei persoane de a învăța și stabilirea unui nivel ridicat de așteptări pentru toți elevii, inclusiv elevii cu dizabilități. Educația incluzivă asigură programe școlare flexibile precum și metode de predare și învățare adaptate unor capacități, nevoi și stiluri de învățare diferite. Această abordare implică oferirea de sprijin, adaptare rezonabilă și intervenție timpurie astfel încât toți elevii să fie în stare să-și realizeze potențialul. Accentul se pune mai curând pe capacitatea și aspirațiile elevilor decât pe conținut atunci când se face planificarea activităților didactice. Abordarea tip „persoană completă” urmărește să pună capăt segregării din mediile educaționale prin asigurarea unei activități

- de predare incluzivă în clase aflate într-un mediu de învățare accesibil și cu sprijin corespunzător. Mai degrabă sistemul de învățământ este cel care trebuie să ofere un răspuns educațional personalizat, decât să aștepte ca elevii să se muleze pe sistemul existent;
- (d) Profesori susținuți: toți profesorii și ceilalți membri ai personalului didactic primesc educația și pregătirea de care au nevoie și care să le dea valorile și competențele esențiale pentru a modela medii de învățare incluzivă, care înseamnă inclusiv profesori cu dizabilități. O cultură incluzivă asigură un mediu accesibil care sprijină și încurajează lucrul prin colaborare, interacțiune și rezolvarea problemelor;
- (e) Respectul față de valoarea diversității: toți membrii comunității elevilor sunt la fel de bineveniți și trebuie să fie respectați pentru faptul că sunt diferiți indiferent de dizabilitatea pe care o au, de rasă, culoare, sex, limbă, cultură lingvistică, religie, opinie politică sau de altă natură, origine națională, etnică, indigenă sau socială, avere, naștere, vârstă sau alt statut. Toți elevii trebuie să se simtă prețuiți, respectați, incluși și ascultați. Sunt luate măsuri eficiente pentru prevenirea abuzurilor și terorizării celor slabi. Incluziunea înseamnă o abordare individuală a elevilor;
- (f) Un mediu prietenos de învățare: mediile de învățare prietenoase sunt medii accesibile în care fiecare se simte în siguranță, sprijinit, stimulat și capabil să se exprime și unde se pune mare accent pe implicarea elevilor în crearea unei comunități școlare pozitive. Se recunoaște efectul benefic al învățării în grup, al stabilirii de relații pozitive, al prieteniiilor și acceptării;
- (g) Tranziții eficiente: elevii cu dizabilități primesc sprijin pentru a se asigura o tranziție eficientă de la învățarea în școală la învățământul profesional și terțiar și, în cele din urmă, la locul de muncă. Se dezvoltă capacitatea și încrederea elevilor iar elevilor li se oferă condiții cu adaptări rezonabile, sunt tratați în mod egal în cadrul procedurilor de evaluare și examinare, iar capacitatea și rezultatele lor sunt certificate pe bază de egalitate cu ceilalți;
- (h) Recunoașterea parteneriatelor: asociațiile profesionale, asociațiile și federațiile elevilor, organizațiile persoanelor cu dizabilități, consiliile profesionale, asociațiile părinților-elevi precum și alte grupuri de sprijin instituite în școli, atât formale cât și informale, sunt toate încurajate să înțeleagă și să cunoască mai bine dizabilitatea. Implicarea părinților sau a celor în grija cărora se află copiii precum și a comunității sunt privite ca un bun prețios ce își aduce propria contribuție de resurse și forțe. Relația dintre mediul de învățare și comunitatea mai largă în care se află acesta trebuie recunoscută drept drumul ce duce la realizarea de societăți incluzive;
- (i) Monitorizarea: în calitatea sa de proces continuu, educația incluzivă trebuie monitorizată și evaluată cu regularitate pentru a se asigura să nu existe nici segregare nici integrare, fie formal fie informal. Conform articolului 33, monitorizarea trebuie să implice persoane cu dizabilități, inclusiv copii și persoane care necesită sprijin intensiv, precum și părinți sau persoane care au în grijă copii cu dizabilități, acolo unde este cazul. Trebuie stabiliți indicatori ai incluziunii dizabilității iar aceștia trebuie utilizați în modul în care se precizează în Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă.

13. În conformitate cu Convenția împotriva discriminării în educație a Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO) și pentru a aplica articolul 24 (1) din Convenția cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități, statele părți trebuie să ia măsuri pentru ca dreptul la educație să fie asigurat fără discriminare pe motiv de dizabilitate și pentru a garanta tuturor persoanelor cu dizabilități protecție egală și efectivă împotriva discriminării din indiferent ce motiv. Persoanele cu dizabilități pot să se confrunte cu o discriminare multiplă din motive de dizabilitate, gen, religie, statut juridic, origine etnică, orientare sexuală sau limbă. În plus, părinții, frații și surorile precum și alte rude se pot de asemenea confrunta cu discriminarea din motive de dizabilitate prin asociere. Printre măsurile necesare pentru a ataca toate formele de discriminare se numără identificarea și înlăturarea barierelor juridice, fizice, de comunicare și ling-

vistice, sociale, financiare și atitudinale din cadrul instituțiilor educaționale și comunității. Dreptul la nediscriminare include dreptul de a nu fi supus segregăției și de a beneficia de adaptări rezonabile și trebuie înțeles în contextul obligației de a asigura medii de învățare accesibile și adaptări rezonabile.

14. Situațiile de conflicte armate, urgențe umanitare și dezastre naturale au un impact disproportionat asupra dreptului la educație incluzivă. Statele părți trebuie să adopte strategii incluzive de reducere a riscului de dezastre pentru a asigura siguranța și securitatea în mod atotcuprinzător în situațiile de urgență care îi pun în pericol pe elevii cu dizabilități. Mediile de învățare temporare în asemenea situații trebuie să asigure dreptul persoanelor cu dizabilități, în special al copiilor cu dizabilități, la educație pe bază de egalitate cu ceilalți. Acestea trebuie să dispună inclusiv de materiale didactice accesibile, facilități școlare, consiliere și acces la pregătirea în limbajul local al semnelor pentru elevii surzi. În conformitate cu articolul 11 din Convenția cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități, și având în vedere riscul sporit de violență sexuală în astfel de medii, trebuie luate măsuri prin care mediile de învățare să devină sigure și accesibile pentru femeile și fetele cu dizabilități. Elevilor cu dizabilități nu trebuie să li se refuze accesul la lăcașurile de învățământ pe motiv că evacuarea lor în situații de urgență ar fi imposibilă, ci trebuie să trebuie să se asigure adaptări rezonabile.

15. Pentru ca articolul 24 (1) (a) să fie respectat și în conformitate cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale și cu Convenția cu privire la drepturile copilului, educația trebuie să urmărească dezvoltarea deplină a potențialului uman și a sentimentului demnității și propriei valori, precum și respectul față de drepturile omului și diversitatea umană. Statele părți trebuie să se asigure ca educația să se facă în conformitate cu țelurile și obiectivele Pactului internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale interpretate în spiritul Declarației mondiale cu privire la educația pentru toți (art. 1), Convenția cu privire la drepturile copilului (art. 29 (1)), Declarația și Programul de acțiune de la Viena (Partea I, al. 33 și Partea a II-a, al. 80) precum și Planul de acțiune

al Națiunilor Unite cu privire la educația pentru drepturile omului (al. 2). Aceste texte includ elemente suplimentare cum ar fi referiri la egalitatea de gen și respectul pentru mediu.⁵ Asigurarea dreptului la educație este o chestiune legată atât de acces cât și de conținut, incluzând înțelegerea și toleranța. Educația incluzivă trebuie să urmărească să promoveze respectul reciproc și valoarea pentru toate persoanele precum și să creeze medii educaționale în care abordarea învățării, cultura instituției educaționale și programa școlară însăși să reflecte valoarea diversității.

16. Pentru implementarea articolului 24 (1) (b), educația trebuie direcționată spre dezvoltarea personalității, talentului și creativității persoanelor cu dizabilități, precum și a abilităților lor mentale, fizice și de comunicare la nivelul deplinului lor potențial. Educația persoanelor cu dizabilități se concentrează cel mai adesea pe abordarea deficienței, pe invaliditatea lor reală sau percepută și pe limitarea oportunităților la presupuneri preconcepute și negative în legătură cu potențialul lor. Statele părți trebuie să sprijine crearea de oportunități care să pornească de la puterile și talentele fiecărui individ cu dizabilități.

17. Pentru respectarea articolului 24 (1) (c), scopurile educației trebuie direcționate spre asigurarea participării depline și efective a persoanelor cu dizabilități într-o societate liberă. Reamintind articolul 23 (3) din Convenția cu privire la drepturile copilului, Comitetul accentuează că, în privința copiilor cu dizabilități, acestora trebuie să li se acorde asistență pentru a li se asigura accesul efectiv la o educație care să ducă la cât mai buna lor integrare socială și dezvoltare individuală. Statele părți trebuie să recunoască faptul că sprijinul individual și adaptarea rezonabilă sunt priorități și trebuie să fie gratuite la toate nivelurile învățământului obligatoriu.

18. Pentru implementarea articolului 24 (2) (a) trebuie interzisă cu desăvârșire excluderea persoanelor cu dizabilități din sistemul general de învățământ, inclusiv prin orice fel de prevederi legislative sau reglementări care le limitează

⁵ Comitetul pentru drepturile economice, sociale și culturale, Comentariul general nr. 13.

⁶ Comitetul pentru drepturile copilului, Comentariul general nr. 1 (2001) privind obiectivele educației.

inclusiunea pe motivul invalidității lor sau al gradului acelei invalidități, cum ar fi condiționarea includerii de potențialul persoanei respective sau invocarea unei efort financiar disproportionat și inoportun pentru a se eschiva de la obligația de a asigura adaptarea rezonabilă. Excludere directă ar fi catalogarea anumitor elevi ce „ineducabili” și prin urmare inapți pentru acces la educație. Excludere indirectă ar fi impunerea obligației de a trece un test drept condiție pentru intrarea într-o școală fără adaptări rezonabile și fără sprijin.

19. Pentru implementarea articolului 4 (1) (b) din Convenție, statele părți ar trebui să ia toate măsurile corespunzătoare, inclusiv legislative, pentru a modifica sau a abroga legile, regulamentele, obiceiurile și practicile existente care constituie discriminare împotriva persoanelor cu dizabilități și care încalcă articolul 24. Acolo unde este cazul, legile, regulamentele, obiceiurile și practicile discriminatorii trebuie revocate sau amendate în mod sistematic și cu fixarea unui termen-limită.

20. Pentru respectarea articolului 24 (2) (b), persoanele cu dizabilități trebuie să aibă acces la o educație primară și secundară incluzivă, de calitate și gratuită și trebuie să poată face o tranziție lină de la un ciclu la celălalt pe bază de egalitate cu ceilalți din comunitățile în care trăiesc. Comitetul își însușește recomandarea Comitetului pentru drepturile economice, sociale și culturale conform căreia, în vederea îndeplinirii acestei obligații, educația trebuie să aibă patru trăsături aflate în corelație: disponibilitate,⁷ accesibilitate, acceptabilitate și adaptabilitate.

Disponibilitatea

21. Instituțiile educaționale publice sau private și programele școlare trebuie să fie disponibile în cantitate și la o calitate suficientă. Statele părți trebuie să asigure o largă disponibilitate de locuri educaționale pentru elevii cu dizabilități la toate nivelurile și pe întreg cuprinsul comunității.

Accesibilitatea

22. Conform articolului 9 din Convenție și Comentariului general nr. 2 (2014) al Comitetului

⁷ Comitetul pentru drepturile economice, sociale și culturale, Comentariul general nr. 13.

cu privire la accesibilitate, instituțiile și programele de învățământ trebuie să fie accesibile tuturor, fără discriminare. Întregul sistem de învățământ trebuie să fie accesibil, inclusiv clădirile, instrumentele de informare și comunicare (incluzând sisteme ajutătoare adaptate ambientului sau pe bază de modulație de frecvență), programa școlară, materialele educaționale, metodele de predare, evaluările și limbajul precum și servicii de sprijin. Mediul elevilor cu dizabilități trebuie să fie astfel gândit încât să promoveze incluziunea și să le garanteze egalitatea pe întreaga durată a studiilor. De exemplu, mijloacele de transport către școală, facilitățile de apă și sanitare (incluzând facilitățile pentru igienă și toaletele), bufetele școlare și spațiile de recreare trebuie să fie incluzive, accesibile și sigure. Statele părți trebuie să se implice activ în introducerea designului universal. Statele părți trebuie să interzică și să sancționeze construirea oricărei viitoare infrastructuri educaționale care este inaccesibilă și să înființeze un mecanism eficient de monitorizare și un timp limită de implementare pentru a face ca toate spațiile de învățământ existente să devină accesibile. Statele părți trebuie de asemenea să implice activ în punerea în execuție a unor adaptări rezonabile atunci când acestea sunt necesare. Abordarea designului universal nu exclude asigurarea de dispozitive, aplicații și software ajutătoare pentru acei elevi cu dizabilități care ar putea avea nevoie de așa ceva. Accesibilitatea este un concept dinamic iar aplicarea sa necesită reglări și adaptări tehnice periodice. Statele părți trebuie să se asigure că dezvoltarea rapidă a inovațiilor și a noilor tehnologii destinate înlensirii învățării sunt accesibile tuturor elevilor, inclusiv celor cu dizabilități.

23. Comitetul atrage atenția asupra lipsei consistente de manuale și materiale didactice în formate și limbaje accesibile, inclusiv limbajul semnelor. Statele părți trebuie să investească în dezvoltarea la termen a resurselor în cerneală sau Braille și în format digital, inclusiv prin utilizarea tehnologiei inovatoare. Ele trebuie de asemenea să aibă în vedere dezvoltarea de standarde și ghiduri de trecere a materialului tipărit în formate și limbaje accesibile făcând din accesibilitate un aspect central dotării în domeniul învățământului.

⁸ Comitetul pentru drepturile persoanelor cu dizabilități, Comentariul general nr. 2.

Comitetul face apel la statele părți să ratifice și să implementeze de urgență Tratatul de la Marrakesh pentru înlesnirea accesului la publicații tipărite al persoanelor oarbe, cu deficiențe de vedere, sau care din alte motive au dificultăți la citire.

24. Accesibilitatea implică și cerința ca educația la toate nivelurile să fie la costuri pe care să și le poată permite și elevii cu dizabilități. Adaptarea rezonabilă nu trebuie să atragă după sine costuri suplimentare pentru elevii cu dizabilități. Învățământul primar obligatoriu, de calitate, gratuit și accesibil este o obligație imediată. În acord cu Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă, statele părți trebuie să adopte progresiv măsuri care să asigure ca toți copiii, inclusiv copiii cu dizabilități, să fie absolvenți ai unui învățământ secundar gratuit, echitabil și de calitate precum și accesul egal pentru toate femeile și toți bărbații cu dizabilități la un învățământ tehnic, profesional sau terțiar, inclusiv universitar și pe întreaga durată a vieții, de bună calitate și cu costuri pe care să și le poată permite. Statele părți trebuie să asigure condiții pentru ca persoanele cu dizabilități să poată avea acces la învățământul superior atât în instituții publice cât și private în condiții de egalitate cu ceilalți.

Acceptabilitatea

25. Acceptabilitatea este obligația de a proiecta și de a implementa toate facilitățile, bunurile și serviciile legate de educație ținând cont și respectând în totalitate cerințele, culturile, punctele de vedere și limbajele persoanelor cu dizabilități. Forma și conținutul învățământului oferit trebuie să fie acceptabile pentru toți. Statele părți trebuie să adopte măsuri concrete care să asigure buna calitate a educației pentru toți.⁹ Incluziunea și calitatea sunt reciproce: o abordare incluzivă poate contribui semnificativ la calitatea educației.

Adaptabilitatea

26. Comitetul încurajează statele să adopte modelul universal pentru abordarea învățării, care constă dintr-un set de principii care asigură profesorilor celorlalți membri ai personalului didactic o structură prin care să creeze medii de învățare

⁹ Comitetul pentru drepturile economice, sociale și culturale, Comentariul general nr. 13.

adaptabile și să dezvolte o modalitate de instruire care să satisfacă diferitele nevoi ale tuturor elevilor. Acest model recunoaște că fiecare elev învață în modul lui propriu și unic și implică: dezvoltarea unor modalități flexibile de învățare, creând în clasă a un mediu atractiv; menținerea unui nivel ridicat de așteptare din partea tuturor elevilor dând totodată posibilitatea mai multor feluri de a satisface acest nivel de așteptare; cultivarea în rândul profesorilor a unui mod diferit de a gândi despre propriul lor mod de predare; și punerea accentului pe rezultatele la învățătură ale tuturor, inclusiv ale persoanelor cu dizabilități. Programele de învățământ trebuie gândite, proiectate și implementate astfel încât să satisfacă și să se adapteze la necesitățile fiecărui elev și să asigure răspunsuri adecvate în cadrul procesului educațional. Evaluările standardizate trebuie înlocuite cu forme flexibile și multiple de evaluare și cu recunoașterea progreselor individuale în atingerea unor obiective mai largi care să asigure căi alternative de învățare.

27. Conform articolului 24 (2) (b) din Convenție, persoanele cu dizabilități trebuie să poată frecventa cursurile școlii primare și secundare în cadrul comunităților în care trăiesc. Elevii nu trebuie trimiși de acasă la școală. Mediul educațional trebuie să fie într-un loc sigur și ușor accesibil fizic pentru persoanele cu dizabilități și trebuie să includă mijloace de transport sigure și fără riscuri; ca variantă, el trebuie să fie accesibil prin intermediul tehnologiilor din domeniul informației și comunicațiilor. Totuși, statele părți ar trebui să evite să se bazeze exclusiv pe tehnologie ca înlocuitor al implicării directe a elevilor cu dizabilități și al interacțiunii cu profesorii și cu modelele pe bază de roluri din cadrul mediului de învățare. Participarea activă împreună cu ceilalți elevi, inclusiv cu frații și surorile elevilor cu dizabilități, este o componentă importantă a dreptului la educație incluzivă.

28. Conform articolului 24 (2) (c), statele părți trebuie să asigure efectuarea de adaptări rezonabile pentru a permite fiecărui elev accesul la educație pe bază de egalitate cu ceilalți. Prin „rezonabil” se înțelege rezultatul unui test contextual care implică o analiză a relevanței și a eficienței adaptării precum și a măsurii în care este atins obiectivul de contrabalansare a discriminării. Se recunoaște ca motiv măsura în care se dispune de resursele necesare și implicațiile financiare

atunci când în urma evaluării rezultă un efort disproportionat. Obligația de a asigura efectuarea de adaptări rezonabile începe din momentul în care se solicită o astfel de adaptare.¹⁰ Trebuie adoptate politici care angajează efectuarea de adaptări rezonabile atât la nivel național, local și al instituției de învățământ cât și la toate nivelurile de învățământ. Măsura în care se asigură adaptarea rezonabilă trebuie determinată pornind de la obligația generală de dezvoltare a unui sistem de învățământ incluziv, maximizând utilizarea resurselor existente și identificând resurse noi. Invocarea lipsei de resurse și a existenței crizelor financiare pentru justificarea lipsei de progrese în atingerea obiectivului de realizare a unei educații incluzive reprezintă o încălcare a articolului 24.

29. Comitetul reiterează diferența dintre obligația accesibilității generale și obligația de a asigura adaptări rezonabile.¹¹ Accesibilitatea este în beneficiul unor grupuri din cadrul populației și se bazează pe un set de standarde care sunt implementate gradual. Disproporționalitatea sau efortul financiar inoportun nu pot fi invocate pentru justificarea neasigurării accesibilității. Adaptarea rezonabilă se referă la o singură persoană și este complementară obligației privind accesibilitatea. O persoană individuală poate solicita în mod legitim măsuri de adaptare rezonabilă chiar dacă statul parte și-a îndeplinit obligația de asigurare a accesibilității.

30. Definiția a ceea ce înseamnă proporțional va fi în mod necesar diferită în funcție de context. Posibilitatea de a efectua adaptări trebuie analizată prin raportare la potențialul mai larg al resurselor educaționale de care dispune sistemul de învățământ și nu trebuie limitată la resursele de care dispune instituția de învățământ respectivă; trebuie să existe posibilitatea transferului de resurse în cadrul sistemului. Adaptărilor rezonabile nu li se poate aplica o formulă de tipul „o singură mărime e bună pentru toți”, întrucât elevii diferiți cu aceeași deficiență pot avea nevoie de adaptări diferite. Adaptările pot include: schim-

¹⁰ Comitetul pentru drepturile persoanelor cu dizabilități, Comentariul general nr. 2.

¹¹ Ibid.

barea locației unei clase; asigurarea unor forme diferite de comunicare în cadrul clasei; mărirea literelor, a materialelor și/sau a subiectelor tratate prin limbajul semnelor, ori asigurarea de foi volante sau de pliante într-un alt format; și punerea la dispoziția elevilor a unei persoane care să ia notițe sau care să fie un interpret în limbajul semnelor ori să le permită să folosească tehnologie ajutătoare în situațiile de învățare și de evaluare. Trebuie avute de asemenea în vedere asigurarea de adaptări nemateriale, cum ar fi acordarea unui timp mai îndelungat elevului, reducerea nivelului zgomotului de fond (sensibilitate la suprasolicitare senzorială), utilizarea de metode de evaluare alternative precum și înlocuirea unui element din programa școlară cu un altul. Pentru a fi siguri că adaptările satisfac cerințele, voința, preferințele și opțiunile elevilor și că pot fi implementate de finanțatorul instituției, trebuie să aibă loc discuții între autoritățile educaționale și finanțatori, instituția de învățământ, elevii cu dizabilități și, în funcție de vârsta și de capacitatea elevilor, dacă este cazul, cu părinții, persoanele care îi au în grijă sau alți membri ai familiilor acestora. Asigurarea de adaptări rezonabile nu trebuie condiționată de diagnosticul medical asupra deficienței, ci trebuie în schimb să aibă la bază evaluarea barierelor sociale cu impact asupra educației.

31. Refuzul de a efectua adaptări rezonabile constituie discriminare iar obligația de a asigura adaptări rezonabile are aplicabilitate imediată neputând fi realizată progresiv. Statele părți trebuie să asigure instituirea unor sisteme independente care să monitorizeze oportunitatea și eficacitatea adaptărilor și să asigure mecanisme prompte și accesibile de remediere atunci când elevii cu dizabilități și, dacă este cazul, familiile acestora consideră că adaptările nu sunt corespunzătoare sau că au fost discriminați. Este esențial să se ia măsuri de protecție a victimelor discriminării împotriva victimizării pe durata procesului de remediere.

32. Pentru ca articolul 42 (2) (d) să fie implementat, elevii cu dizabilități trebuie să se bucure de sprijinul de care au nevoie care să le înlesnească educația reală și să le permită să-și folosească la maxim potențialul pe bază de

egalitate cu ceilalți. Sprijinul în ceea ce privește disponibilitatea generală a serviciilor și facilităților din cadrul sistemului de învățământ trebuie să fie de asemenea natură încât toți elevii cu dizabilități să poată să-și valorifice potențialul în cea mai mare măsură posibilă, inclusiv, de exemplu, asigurarea de personal didactic suficient de pregătit și sprijinit, asigurarea de consilieri școlari, psihologi și alți profesioniști din domeniul serviciilor de sănătate și sociale, precum și asigurarea accesului la burse și resurse financiare.

33. Pentru realizarea articolului 24 (2) (e), sprijinul adecvat, continuu și personalizat trebuie asigurat în mod direct. Comitetul subliniază nevoia de asigurare de planuri de învățământ individualizate care să poată identifica adaptările rezonabile și sprijinul specific de care are nevoie fiecare elev în parte, inclusiv asigurarea de dispozitive compensatorii ajutoare, de materiale didactice specifice în formate alternative/accesibile, de moduri și mijloace de comunicare, de dispozitive destinate comunicării și de tehnologie ajutoare și din domeniul informaticii. Sprijinul mai poate consta din punerea la dispoziția elevilor a unui asistent care să-i ajute la învățatură, fie unul pentru mai mulți elevi fie câte unul pentru fiecare elev, în funcție de cerințele fiecărui elev. Planurile de învățământ individualizate trebuie să țină cont de trecerea pe care o fac elevii de la mediul de învățare separat de ceilalți elevi la cel obișnuit precum și trecerea de la un ciclu de învățământ la altul. Eficacitatea acestor planuri trebuie monitorizată și evaluată permanent cu implicarea directă a elevului în cauză. Natura asigurării unui astfel de plan de învățământ individualizat trebuie stabilită în colaborare cu elevul, împreună, acolo unde este cazul, cu părinții, cu persoanele care îl au în grijă sau cu alte părți terțe. Elevul trebuie să aibă acces la mecanisme de recurs dacă sprijinul lipsește sau este necorespunzător.

34. Toate măsurile de sprijin trebuie să fie consecvente cu obiectivul incluziunii. Ca atare, ele trebuie concepute pentru a spori șansele elevilor cu dizabilități de a lua parte la activitățile din clasă și din afara școlii împreună cu colegii lor, și nu pentru a-i marginaliza.

35. Cu privire la articolul 24 (3), numeroase state părți nu reușesc să adopte prevederi cores-

punzătoare pentru persoanele cu dizabilități, în-deosebi persoane cu spectrul autismului, cele cu deficiențe de comunicare și cele cu dizabilități senzoriale pentru ca aceste persoane să dobândească deprinderile esențiale de viață, de limbaj și sociale pentru participare la procesul de învățământ și în cadrul comunităților lor:

- (a) Elevilor orbi sau cu afecțiuni de vedere trebuie să li se ofere șansa de a învăța limbajul Braille, un mod de scriere alternativ, mijloace și forme de comunicare augmentative și alternative, precum și deprinderi de orientare și de mobilitate. Trebuie sprijinite investițiile în vederea asigurării accesului la tehnologia corespunzătoare sau la sisteme de comunicare alternative care să înlesnească învățarea. Trebuie introduse și încurajate scheme de sprijin și de tutelare școlară din partea colegilor;
- (b) Elevilor surzi și cu deficiențe de auz trebuie să li se ofere șansa de a învăța limbajul semnelor și trebuie luate măsuri pentru recunoașterea și promovarea identității lingvistice a comunității surzilor. Comitetul atrage atenția statelor părți asupra Convenției împotriva discriminării în educație, care stabilește dreptul copiilor de a li se preda cunoștințele în limba proprie, și reamintește statelor părți că, în lumina articolului 30 (4) din Convenția cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități, persoanele cu dizabilități au dreptul, pe bază de egalitate cu ceilalți, la recunoașterea și sprijinirea identității lor specifice culturale și lingvistice, inclusiv limbajul semnelor și cultura surzilor. În plus, elevii cu deficiențe de auz trebuie totodată să aibă acces la servicii logopedice de calitate, la tehnologia tip buclă inductivă și la subtitrare;
- (c) Elevii care sunt orbi, surzi sau surdo-orbi trebuie să beneficieze de o educație făcută în cele mai adecvate limbaje și moduri și mijloace de comunicare pentru fiecare în parte, și într-un mediu care potențează la maximum dezvoltarea personală, academică și socială, atât în interiorul cât și în exteriorul cadrului formal al școlii. Comitetul accentuează faptul că, pentru ca astfel de medii incluzive să existe, statele părți trebuie să asigure sprijinul necesar,

inclusiv privința resurselor, tehnologiei ajutoare și a deprinderilor de orientare și mobilitate;

- (d) Elevilor cu deficiențe de comunicare trebuie să li se ofere șansa de a se exprima și de a învăța să folosească comunicarea alternativă sau augmentativă. Aceasta poate include asigurarea limbajului semnelor, mijloace ajutoare de joasă sau înaltă tehnologie cum ar fi tabletele cu conversie text scris-text audio, dispozitive generatoare de vorbire sau cărți având drept subiect comunicarea. Statele părți trebuie să investească în domeniul expertizei, tehnologiei și serviciilor pentru promovarea accesului la tehnologia și sistemele de comunicare corespunzătoare în vederea înlesnirii învățării;
- (e) Elevii cu dificultăți de comunicare socială trebuie sprijiniți prin adaptări la organizarea clasei, inclusiv lucrul în doi, tutelarea de către un coleg, așezarea mai aproape de profesor și crearea unui mediu structurat și predictibil;
- (f) Elevilor cu deficiențe intelectuale trebuie să li se pună la dispoziție materiale de predare și învățare concrete, observabile/vizuale și ușor de citit într-un mediu de învățare sigur, liniștit și structurat, care să vizeze acele capacități care îi vor pregăti cel mai bine pe elevi pentru o viață independentă și contexte vocaționale. Statele părți trebuie să investească în crearea de clase incluzive și interactive unde se folosesc strategii de instruire și metode de evaluare alternative.

36. Pentru realizarea articolului 24 (4), este necesar ca statele părți să ia măsuri adecvate de angajare de personal administrativ, didactic și non-didactic cu deprinderi de lucru efectiv în medii de educare incluzive, calificat în limbajul semnelor și/sau Braille și cu deprinderi de orientare și mobilitate. Dispunerea în școli de un personal corespunzător numeric calificat și dedicat este cheia introducerii educației incluzive și a durabilității acesteia. Neînțelegerea și lipsa capacității necesare rămân obstacole importante în calea incluziunii. Statele părți trebuie să se asigure că toți profesorii dispun de pregătire în

domeniul educației incluzive și că acea pregătire are la bază modelul dizabilității văzute prin prisma drepturilor omului.

37. Statele părți trebuie să investească în și să sprijine recrutarea și formarea continuă a profesorilor cu dizabilități. Aceasta înseamnă inclusiv înlăturarea oricăror bariere legislative ori politice care cer candidaților să îndeplinească anumite criterii medicale speciale de eligibilitate precum și prevederea de adaptări rezonabile în vederea participării lor în calitate de profesori. Prezența lor va servi la promovarea drepturilor egale pentru persoanele cu dizabilități în vederea îmbrățișării unei cariere didactice, va aduce o expertiză și abilități unice în mediul de învățământ, va contribui la spargerea barierelor și va servi drept un important model de urmat.

38. Pentru a pune în practică articolul 24 (5), statele părți trebuie să asigure persoanelor cu dizabilități posibilitatea accesului general la educație terțiară, pregătire vocațională, învățământ pentru adulți și instruire pe întreg parcursul vieții fără discriminare și pe bază de egalitate cu ceilalți. Pentru a asigura accesul egal, trebuie identificate și înlăturate barierele atitudinale, fizice, lingvistice, de comunicare, financiare, legislative și altele. Pentru ca persoanele cu dizabilități să nu fie discriminate, trebuie asigurată adaptarea rezonabilă. Statele părți trebuie să aibă în vedere luarea de măsuri pozitive concrete în învățământul terțiar în favoarea studenților cu dizabilități.

III. Obligațiile statelor părți

39. Statele părți trebuie să respecte, să protejeze și să îndeplinească fiecare trăsătură caracteristică esențială a dreptului la educație incluzivă: disponibilitatea, accesibilitatea, acceptabilitatea și adaptabilitatea. Obligația de a respecta presupune evitarea măsurilor care împiedică exercitarea acestui drept, cum ar fi o legislație care exclude anumiți copii cu dizabilități din învățământ, sau refuzul asigurării accesibilității ori a adaptării rezonabile. Obligația de a proteja presupune luarea unor măsuri care împiedică amestecul unor terțe părți în exercitarea acestui drept, de exemplu, părinți care refuză să-și trimită fiicele cu dizabilități la școală, sau instituții private care

refuză să înscrie persoane cu dizabilități pe baza deficienței de care suferă. Obligația de a îndeplini presupune luarea unor măsuri care să permită și să ajute persoanele cu dizabilități să-și exercite dreptul la educație, de exemplu, măsuri prin care instituțiile de învățământ să fie accesibile și prin care sistemul de învățământ este adaptat corespunzător în privința resurselor și a serviciilor.

40. Articolul 4 (2) cere ca statele părți să ia măsuri la nivelul maxim al resurselor de care dispun în privința drepturilor economice, sociale și culturale și, acolo unde este necesar, într-un cadru al cooperării internaționale, în vederea realizării progresive a exercițiului acestor drepturi. Realizare progresivă înseamnă că statele părți au obligația specială și continuă de a se mișca cât mai repede și cât mai eficient în vederea deplinei realizări a articolului 24.¹² Această obligație nu este compatibilă cu susținerea a două sisteme de învățământ: un sistem de învățământ normal și un sistem de învățământ special/segregat. Realizarea progresivă trebuie privită coroborat cu obiectivul general al Convenției de a stabili obligații clare pentru statele părți în privința exercițiului deplin al drepturilor în chestiune. Tot astfel, statele părți sunt încurajate să-și redefinească cotele din buget alocate educației, inclusiv prin transferarea unei părți din buget în vederea dezvoltării educației incluzive. Orice reduceri de buget deliberate nu trebuie să-i afecteze în mod disproporționat pe elevii cu dizabilități de la indiferent ce nivel de învățământ.¹³ Acestea trebuie să fie doar temporare și limitate la perioada de criză, să fie necesare și proporționale, să nu fie discriminatoare și să includă toate măsurile posibile pentru înlăturarea inegalităților.¹⁴

41. Realizarea progresivă nu aduce prejudicii acelor obligații care sunt imediat aplicabile. Așa cum a afirmat Comitetul pentru drepturi economice, sociale și culturale în Comentariul său general nr. (1990) cu privire la natura obligațiilor statelor

¹² Vezi Comitetul pentru drepturi economice, sociale și culturale, Comentariul general nr. 3 (1990) cu privire la natura obligațiilor statelor părți, alin. 9.

¹³ Ibid.

¹⁴ Scrisoarea datată 16 mai 2012 din partea președintelui Comitetului pentru drepturi economice, sociale și culturale adresată statelor părți la Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale.

părți, statele părți au obligația minimă de bază de a asigura realizarea, în cel mai rău caz, a nivelului de bază minim al fiecărui aspect al dreptului la educație.¹⁵ Prin urmare, statele părți trebuie să implementeze următoarele drepturi esențiale cu efect imediat:

- (a) Nediscriminare în toate aspectele educației și înglobând toate motivele prohibite pe plan internațional ale discriminării. Statele părți trebuie să asigure neexcluderea din învățământ a persoanelor cu dizabilități și să elimine dezavantajele structurale în vederea realizării participării efective și egalității tuturor persoanelor cu dizabilități. Ele trebuie să ia măsuri urgente de înlăturare a tuturor formelor de discriminare legislative, administrative și de altă natură care obstrucționează dreptul de acces la educație incluzivă. Adoptarea de măsuri concrete pozitive nu constituie o încălcare a dreptului la nediscriminare în domeniul educației, atâta timp cât astfel de măsuri nu duc la menținerea unor standarde inegale sau separate pentru diferite grupuri;
- (b) Adaptări rezonabile în vederea asigurării neexcluderii din învățământ a persoanelor cu dizabilități. Neasigurarea de adaptări rezonabile constituie discriminare pe motiv de dizabilitate;
- (c) Învățământ primar gratuit obligatoriu disponibil tuturor. Statele părți trebuie să ia toate măsurile corespunzătoare pentru a garanta acest drept, pe baza incluziunii, tuturor copiilor și tinerilor cu dizabilități. Comitetul cere statelor să asigure accesul la un învățământ de calitate și absolvirea acestuia pentru toți copiii și tinerii constând din cel puțin 12 ani de învățământ primar și secundar de calitate finanțat public, incluziv și echitabil, din care cel puțin nouă ani sunt obligatorii, precum și accesul la un învățământ de calitate pentru copiii și tinerii neînmatriculați în școală printr-o varietate de modalități, așa cum se precizează în Cadrul de Acțiune Educație 2030.

42. Statele părți trebuie să adopte și să implementeze o strategie națională educațională care să includă asigurarea învățământului la toate nivelurile pentru toți elevii, pe bază de incluziune și

¹⁵ Comitetul pentru drepturi economice, sociale și culturale, Comentariul general nr. 3.

egalitate de șanse. Obiectivele educaționale enunțate în articolul 24 (1) pun obligații echivalente în sarcina statelor părți și trebuie prin urmare privite din aceeași perspectivă a acționării imediate.

43. În privința cooperării internaționale, și în spiritul Obiectivului 4 pentru Dezvoltare Durabilă și al Cadrului de Acțiune 2030, toate cooperările bilaterale și multilaterale trebuie să urmărească să avanseze o educație de calitate incluzivă și echitabilă și să promoveze șanse pentru educație pe întreaga durată a vieții pentru toți, inclusiv sprijin pentru formarea abilităților, schimbul de informații și împărtășirea celor mai bune practici, cercetările, asistența în domeniul tehnic și economic și accesul la tehnologii accesibile și ajutoare. Toate datele adunate și întreaga asistență internațională acordată în domeniul educației trebuie să fie dezagregate după criteriul deficienței. Luarea în considerație a unui mecanism internațional de coordonare cu privire la educația incluzivă în vederea implementării Obiectivului 4 și pentru strângerea de date concrete va contribui la un mai bun dialog în privința politicilor și la monitorizarea progreselor înregistrate.

IV. Relația cu alte prevederi ale Convenției

44. Statele părți trebuie să recunoască indivizibilitatea și interdependența tuturor drepturilor omului. Educația trebuie să fie integrală pentru ca toate celelalte drepturi să se poată realiza deplin și efectiv.¹⁶ Dimpotrivă, dreptul la educație incluzivă se poate realiza numai dacă sunt implementate anumite alte drepturi. Mai mult, dreptul la educație incluzivă trebuie susținut prin crearea de medii incluzive în întreaga societate. Aceasta va face necesară adoptarea în domeniul drepturilor omului a modelului dizabilității, care recunoaște obligația de înlăturare a barierelor sociale care duc la excluderea și marginalizarea persoanelor cu dizabilități, precum și recunoașterea nevoii de adoptare a unor măsuri care să asigure implementarea drepturilor expuse mai jos.

¹⁶ Ibid., Comentariul general nr. 11 (1999) asupra planurilor de acțiune pentru învățământul primar și Comentariul general nr. 13.

45. Articolul 5 înscrie principiul protecției egale a tuturor persoanelor în fața și sub incidența legii. Statele părți trebuie să interzică cu desăvârșire orice discriminare pe motiv de dizabilitate și asigure persoanelor cu dizabilități protecția efectivă și egală împotriva discriminării pe indiferent ce motiv. În vederea abordării discriminării sistematice și structurale și a asigurării „exercitării egale a drepturilor conferite de lege”, statele părți trebuie să ia măsuri pozitive concrete, cum ar fi înlăturarea barierelor arhitecturale și de comunicare ori a altor bariere care împiedică accesul în sistemul de învățământ normal.

46. Articolul 6 recunoaște că fetele și femeile cu dizabilități sunt supuse discriminării multiple și că statele părți trebuie să adopte măsuri care să asigure exercițiul egal al drepturilor lor. Discriminarea intersectată și excluderea pun serioase bariere în calea realizării dreptului la educație pentru femeile și fetele cu dizabilități. Statele părți trebuie să identifice și să înlătore aceste bariere, inclusiv violența de gen și desconsiderarea educației femeilor și fetelor, și de asemenea trebuie să instituie măsuri specifice care să asigure ca exercițiul dreptului la educație să nu fie împiedicat de discriminarea pe motiv de gen și/sau dizabilitate, de stigmat sau prejudecăți. Stereotipiile dăunătoare bazate pe gen și/sau dizabilitate întâlnite în manuale și în programele de învățământ trebuie eliminate. Educația joacă un rol vital în combaterea noțiunilor tradiționale de gen care perpetuează cadrele sociale patriarhale și paternale.¹⁷ Statele părți trebuie să asigure fetelor și femeilor cu dizabilități accesul și menținerea în cadrul serviciilor educaționale și de reabilitare, ca instrumente ale dezvoltării, progresului și emancipării lor.

47. Articolul 7 afirmă că, în toate acțiunile care îi privesc pe copiii cu dizabilități, trebuie să primeze interesul superior al copilului. Conceptul de interes superior are menirea de a asigura exercitarea deplină și efectivă de către copil a tuturor drepturilor omului precum și dezvoltarea

¹⁷ Comitetul pentru eliminarea discriminării împotriva femeilor, Notă de fundamentare a proiectului de recomandare generală privind dreptul fetelor/femeilor la educație” (2014).

în ansamblu a copilului.¹⁸ În orice situație, stabilirea interesului superior al unui copil cu dizabilități trebuie să țină cont păreriile copilului, de identitatea sa ca individ, de păstrarea sa în sânul familiei, de îngrijirea, protecția și siguranța copilului, de orice vulnerabilitate specială, și de dreptul copilului la sănătate și la educație. Convenția cu privire la drepturile copilului afirmă că interesul superior al copilului trebuie să constituie baza pe care se stabilesc politicile și prevederile din domeniul educației. Articolul 7 (3) afirmă în continuare că copiii cu dizabilități au dreptul de a-și exprima punctele de vedere și că punctelor lor de vedere asupra tuturor chestiunilor care-i privesc trebuie să li se acorde importanța cuvenită, conform vârstei și gradului lor de maturizare, pe bază de egalitate cu ceilalți copii, precum și că trebuie să li se asigure asistență corespunzătoare dizabilității și vârstei lor. Garantarea dreptului copiilor de a participa la propria educație trebuie aplicată în mod egal și copiilor cu dizabilități, în planurile lor proprii și individualizate de învățământ și de educație, ca parte a pedagogiei din clasă, prin consiliile școlare, în dezvoltarea politicilor și sistemelor școlare și în elaborarea unei politici educaționale mai largi.¹⁹

48. Articolul 8 cere măsuri care să sporească conștientizarea și să combată stereotipiile, prejudecățile și practicile dăunătoare legate de persoanele cu dizabilități, ținând în special practicile care afectează femeile și fetele cu dizabilități, persoanele cu dizabilități intelectuale și persoanele cu nevoi de sprijin intensiv. Stereotipiile, prejudecățile și practicile dăunătoare constituie bariere ce împiedică atât accesul la sistemul de învățământ cât și învățarea efectivă. Comitetul constată practica unor părinți de a-și retrage copiii cu dizabilități din școlile incluzive, datorită lipsei de conștientizare și de înțelegere a naturii dizabilității. Statele părți trebuie să adopte măsuri prin care să creeze o cultură a diversității, participarea și implicarea în viața comunității și

care să indice educația incluzivă drept mijloc de realizare a unei educații de calitate pentru toți elevii, cu și fără dizabilități, toți părinții, profesorii și administratorii de școli, precum și întreaga comunitate și societate. Statele părți trebuie să asigure instituirea de mecanisme care să cultive, la toate nivelurile sistemului de învățământ precum și în rândul părinților și al publicului larg, o atitudine de respect pentru drepturile persoanelor cu dizabilități. Societatea civilă, în special organizațiile care reprezintă persoanele cu dizabilități, trebuie implicate în toate activitățile de sporire a gradului de conștientizare.

49. Articolele 9 și 24 sunt strâns legate între ele. Accesibilitatea este o condiție pentru participarea deplină și egală în cadrul societății a persoanelor cu dizabilități. Persoanele cu dizabilități nu se pot bucura efectiv de dreptul la educație incluzivă fără un mediu astfel creat încât să fie accesibil, inclusiv școlile și toate celelalte locuri de învățământ, și fără accesibilitatea transportului public, serviciilor, informațiilor și tehnologiilor de comunicare. Modalitățile și mijloacele de predare trebuie să fie accesibile iar predarea trebuie să se facă în medii accesibile. Întregul mediu în care învață elevii cu dizabilități trebuie conceput în așa fel încât să promoveze incluziunea. Educația incluzivă este totodată un puternic instrument de promovare a accesibilității și a proiectării universale.

50. Comitetul atrage statelor părți atenția asupra Comentariului său general nr. 1 (2014) cu privire la recunoașterea egală în fața legii și accentuează faptul că educația incluzivă oferă elevilor cu dizabilități, în special celor cu deficiențe intelectuale, șansa de a-și exprima voința și preferințele. Statele părți trebuie să asigure ca educația incluzivă să-i sprijine pe elevii cu dizabilități să-și câștige încrederea în exercitarea capacității lor juridice, oferind sprijinul necesar la toate nivelurile de învățământ, inclusiv care să diminueze pe viitor solicitările dacă aceasta este și dorința lor.

51. Persoanele cu dizabilități, în special femeile și fetele cu dizabilități, pot fi afectate în mod disproporțional de violență și abuzuri, inclusiv pedepse fizice și umilitoare din partea personalului didactic, de exemplu prin constrângeri

¹⁸ Comitetul pentru drepturile copilului, Comentariul general nr. 14 (2013) cu privire la dreptul copilului de a se ține cont în primul rând de interesul său superior.

¹⁹ Ibid., Comentariul general nr. 12 (2009) asupra dreptului copilului de a fi ascultat.

corporale și izolare și prin hărțuirea de către ceilalți în drumul către și dinspre școală. Pentru a da efect articolului 16 (2), se cere statelor părți să ia toate măsurile de protecție corespunzătoare împotriva tuturor formelor de exploatare, violență și abuz, inclusiv violența sexuală, ce au ca țintă persoanele cu dizabilități. Aceste măsuri trebuie să ia în calcul vârsta, genul și dizabilitatea. Comitetul susține cu fermitate recomandările Comitetului pentru drepturile copilului, ale Comitetului drepturilor omului și ale Comitetului pentru drepturi economice, sociale și culturale ca statele să interzică cu desăvârșire toate formele de pedepse corporale și de tratamente crude, inumane și degradante în toate mediile, inclusiv în școli, și să instituie pedepse efective împotriva celor care încalcă această interdicție.²⁰ Comitetul încurajează școlile și alte centre educaționale să-i implice pe elevi, inclusiv pe elevii cu dizabilități, în dezvoltarea politicilor, inclusiv a mecanismelor de protecție accesibile, care abordează măsurile disciplinare și hărțuirea, inclusiv hărțuirea prin intermediul comunicațiilor IT, care este din ce în ce mai mult recunoscută ca un fenomen în creștere în viața elevilor, în special a copiilor.

52. Educația incluzivă impune recunoașterea dreptului persoanelor cu dizabilități de a trăi în mijlocul comunității și de a se bucura de includere și participare în cadrul acesteia (art. 19). Ea impune de asemenea recunoașterea dreptului egal al persoanelor cu dizabilități de a trăi în cadrul unei familii sau, în lipsa acesteia, de a se bucura de îngrijire într-un mediu din cadrul comunității (art. 23). Copiii aflați în grija unui stat parte, care trăiesc de exemplu în cadrul unei familii sau într-un cămin, trebuie să li se asigure dreptul la educație incluzivă și dreptul de a face recurs împotriva deciziilor statului parte care nu le recunoaște dreptul la educație incluzivă. Prea multe persoane cu dizabilități trăiesc în instituții de îngrijire pe termen lung, fără acces la servicii în cadrul comunității, inclusiv educația, care li se cuvin în baza dreptului lor la, între altele, viață în cadrul unei familii, în cadrul comunității, libertatea de asociere, protecție împotriva violenței și acces la justiție. Introducerea educației inclu-

²⁰ Ibid., Comentariul general nr. 8 (2006) privind dreptul copilului la protecție împotriva pedepsei corporale și a altor forme de pedeapsă crude sau degradante.

zive în comunitatea locală trebuie să se facă paralel cu angajamentul strategic de a pune capăt practicii plasării persoanelor cu dizabilități în instituții (vezi alin. 66 de mai jos). Statele părți trebuie să aibă în vedere rolul pe care îl va juca exercitarea dreptului la educație incluzivă în formarea abilităților, deprinderilor și competențelor necesare tuturor persoanelor cu dizabilități pentru a se bucura, a beneficia de pe urma și a-și aduce contribuția în cadrul comunităților lor locale.

53. Pentru realizarea efectivă a educației incluzive, persoanelor cu dizabilități trebuie să li se garanteze mobilitatea personală în condiții de independență (art. 20). Acolo unde transportul nu poate fi asigurat imediat și unde nu există asistenți personali care să sprijine accesul la instituțiile de învățământ, persoanelor cu dizabilități, în special celor oarbe sau cu deficiențe de vedere, trebuie să li se asigure pregătirea adecvată în formarea unor deprinderi de mobilitate care să le asigure o mai mare independență. Statele părți trebuie de asemenea să ofere persoanelor cu dizabilități șansa de a achiziționa mijloace și dispozitive de asistare a mobilității la prețuri accesibile.

54. Realizarea dreptului persoanelor cu dizabilități de a beneficia de cel mai înalt standard de sănătate posibil fără discriminare (art. 25) face parte integrantă din șansa de a beneficia deplin de educație. Posibilitatea de a frecventa medii de învățământ și de a învăța efectiv este grav afectată dacă nu există acces la sănătate sau la tratament și îngrijire corespunzătoare. Statele părți trebuie să instituie programe de sănătate, igienă și nutriție orientate pe gen, care să fie integrate în serviciile din domeniul educației și să permită monitorizarea continuă a tuturor nevoilor legate de sănătate. Astfel de programe trebuie dezvoltate pe baza principiilor proiectului universal și accesibilității, trebuie să prevadă vizite regulate la cabinetele medicale școlare și evaluări ale stării de sănătate precum și să creeze parteneriate cu comunitatea. Persoanelor cu dizabilități, în condiții de egalitate cu ceilalți, trebuie să li se asigure o educație sexuală adecvată vârstei, cuprinzătoare și incluzivă, bazată pe dovezi științifice și pe standardele drepturilor omului, precum și într-un format accesibil.

55. Statele părți trebuie să ia măsuri efective pentru asigurarea abilitării și reabilitării serviciilor din cadrul sistemului de învățământ, inclusiv cele de îngrijire a sănătății, de orientare școlară, fizice, sociale, servicii de consiliere și alte servicii (art. 26). Astfel de servicii trebuie să înceapă cât mai de timpuriu, trebuie să aibă la bază o evaluare multidisciplinară a abilităților elevului și să susțină maximum de independență, autonomie, respect al demnității, deplina capacitate fizică, mentală, socială și vocațională precum și includerea și participarea în toate aspectele vieții. Comitetul subliniază importanța sprijinirii reabilitării în cadrul comunității care în vedere identificarea timpurie și încurajează sprijinul acordat de ceilalți elevi.

56. Educația incluzivă de calitate trebuie să pregătească persoanele cu dizabilități pentru viața din câmpul muncii prin dobândirea de cunoștințe, deprinderi și a încrederii necesare pentru participarea la piața deschisă a muncii și într-un mediu de muncă deschis, incluziv și accesibil (art. 27).

57. Participarea deplină la viața politică și publică este amplificată de realizarea dreptului la educație incluzivă. Programele de școlare pentru toți elevii trebuie să includă tema cetățeniei și formarea de deprinderi de autopromovare și autoreprezentare ca fundament al participării la procesele politice și sociale. Treburile publice includ formarea și participarea la organizații ale elevilor și studenților cum ar fi organizațiile studențești, iar statele părți trebuie să promoveze crearea unui mediu în care persoanele cu dizabilități pot forma, face parte și participa efectiv și deplin în cadrul unor astfel de organizații studențești prin forme de comunicare și un limbaj la propria lor alegere (art. 29).

58. Statele părți trebuie să înlăture barierele și să promoveze accesibilitatea și disponibilitatea șanselor incluzive pentru persoanele cu dizabilități de a participa în condiții de egalitate cu ceilalți la joacă, activități recreative și sportive în cadrul sistemului de învățământ precum și activităților extrașcolare, inclusiv în alte medii educaționale (art. 30).²¹ Trebuie instituite măsuri corespunzătoare

²¹ Ibid., Comentariul general nr. 17 (2013) cu privire la dreptul copilului la odihnă, pauză, joacă, activități recreative, viață culturală și activități artistice.

toare în cadrul mediului educațional care să asigure șansele persoanelor cu dizabilități de acces la viața culturală și să le dezvolte și utilizeze potențialul creativ, artistic și intelectual, nu numai în folosul propriu ci și pentru îmbogățirea patrimoniului societății. Astfel de măsuri trebuie să asigure ca persoanelor cu dizabilități să li se recunoască identitatea culturală și lingvistică specifică, inclusiv limbajele semnelor și cultura celor surzi.

V. Implementarea la nivel național

59. Comitetul a identificat un număr de provocări cărora statele părți trebuie să le facă față în implementarea articolului 24. În vederea implementării și susținerii sistemului de învățământ incluziv, trebuie avute în vedere la nivel național măsurile de mai jos.

60. Răspunderea pentru educația la toate nivelurile a persoanelor cu dizabilități, ca și pentru educația celorlalți, trebuie să revină ministerului educației. În multe țări, educația persoanelor cu dizabilități este în mod curent marginalizată în cadrul ministerelor bunăstării sociale sau ale sănătății, ceea ce a condus, între altele, la excluderea din legislația, politicile, planificarea și alocarea resurselor pentru învățământul normal, la niveluri mai scăzute per persoană ale investițiilor în educația persoanelor cu dizabilități, la lipsa de structuri globale și coerente care să susțină educația incluzivă, lipsa de date integrate privind înmatricularea în școli, repetenție și promovare, precum și eșecul în formarea de profesori pregătiți pentru educația incluzivă. Statele părți trebuie să ia urgent măsuri prin care să treacă educarea elevilor cu dizabilități în competența ministerului educației.

61. Statele părți trebuie să asigure la nivelul tuturor compartimentelor guvernamentale o angajare de largă cuprindere și intersectată față de cauza educației incluzive. Educația incluzivă nu poate fi realizată exclusiv de ministerele educației. Toate ministerele și comisiile cu responsabilități relevante care acoperă articole substanțiale din Convenție trebuie să se angajeze și să-și armonizeze modul de înțelegere a implicațiilor unui sistem de învățământ incluziv pentru a adopta o abordare integrată și pentru a lucra în colaborare

după o agendă comună. Pentru toate ministerele implicate trebuie instituite măsuri de responsabilizare pentru ca aceste angajamente să fie respectate. De asemenea trebuie încheiate parteneriate cu furnizorii de servicii, cu organizațiile care reprezintă persoanele cu dizabilități, cu mass-media, cu organizații ale societății civile, cu autoritățile locale, cu asociațiile și federațiile studențești, cu universități și cu facultățile de pregătire a profesorilor.

62. Statele părți, la fiecare nivel, trebuie să implementeze sau să introducă legi bazate pe modelul de abordare a dizabilității din perspectiva drepturilor omului care concordă pe deplin cu articolul 24. Comitetul reamintește că articolul 4 (5) cere statelor federale să asigure implementarea articolului 24, fără limitări sau excepții, pe întreg cuprinsul statului parte.

63. Trebuie instituit un cadru legislativ și politic de largă cuprindere și coordonat, împreună cu un calendar clar și adecvat de implementare și de sancționare a încălcărilor. Un astfel de cadru trebuie să se caracterizeze prin flexibilitate, diversitate și egalitate în toate instituțiile de învățământ pentru toți elevii și trebuie să identifice responsabilități la toate nivelurile guvernului. Printre elementele cheie se numără:

- (a) Respectarea standardelor internaționale de drepturile omului;
- (b) Definierea clară și includerea obiectivelor specifice pe care urmărește să le realizeze la toate nivelurile de învățământ. Principiile și practicile incluziunii trebuie considerate parte integrantă a reformei, și pur și simplu un program suplimentar;
- (c) Dreptul la educație incluzivă ca fiind elementul cheie al cadrului legislativ. Prevederile care definesc anumite categorii de elevi ca „needucabili”, de exemplu, trebuie eliminate;
- (d) Garantarea pentru elevii cu și fără dizabilități a aceluiași drept de acces la oportunitățile de învățare incluzive în cadrul sistemului de învățământ general și, pentru anumiți elevi considerați individual, accesul la serviciile de sprijin necesare la toate nivelurile;
- (e) Obligația ca toate școlile noi să fie proiectate și construite după principiul proiectului universal bazat pe standardele de accesibilitate, paralel cu un calendar pentru adap-

area școlilor existente în spiritul Comentariului general nr. 2 al Comitetului. Se încurajează folosirea de achiziții publice din mediul privat;

- (f) Introducerea de standarde de calitate de largă cuprindere pentru educația incluzivă și de mecanisme de monitorizare dizabilitate-incluziune în vederea urmării progreselor în implementarea la toate nivelurile și pentru a se asigura implementarea politicilor și programelor și asigurarea acestora prin investițiile necesare;
- (g) Introducerea de mecanisme de monitorizare accesibile pentru a se asigura implementarea politicilor și includerea prevederii de investiție necesară;
- (h) Recunoașterea nevoii de adaptări rezonabile pentru susținerea incluziunii, având la bază mai degrabă standardele de drepturile omului decât utilizarea eficientă a resurselor, paralel cu sancțiuni pentru neintroducerea de adaptări rezonabile;
- (i) Afirmarea clară, în toate legile care ar putea avea impact asupra educației incluzive, a faptului că incluziunea este un obiectiv concret;
- (j) Un cadru solid pentru identificarea timpurie, evaluarea și acordarea sprijinului necesar pentru ca persoanele cu dizabilități să se dezvolte plener în medii incluzive de învățare;
- (k) Obligația pentru autoritățile locale de a planifica materiale și a le pune la dispoziția tuturor elevilor, inclusiv a persoanelor cu dizabilități, din medii și clase incluzive, inclusiv în cele mai adecvate limbaje, cele mai accesibile formate și cele mai accesibile modalități și mijloace de comunicare;
- (l) Legislație care să garanteze tuturor persoanelor cu dizabilități, inclusiv copiilor cu dizabilități, dreptul de a fi ascultați și de a se da opiniei lor importanța cuvenită în cadrul sistemului de învățământ, inclusiv de către consiliile școlilor, organele de conducere, guvernele locale și naționale, precum și mecanisme prin care să conteste și să facă recurs la deciziile care privesc educația;
- (m) Încheierea de parteneriate și coordonare între toți factorii implicați, inclusiv persoanele cu dizabilități prin organizațiile lor reprezentative, diferitele agenții, organizații de dezvoltare, organizații neguvernamentale și părinți sau persoane care îi au în îngrijire.

64. Legislația trebuie susținută printr-un plan sectorial de învățământ, elaborat prin consultarea organizațiilor persoanelor cu dizabilități, inclusiv copii cu dizabilități, și care detaliază procesul de implementare a unui sistem de învățământ incluziv. Acesta trebuie să includă un calendar și obiective măsurabile, inclusiv măsuri care să asigure consecvența. Planul trebuie să aibă la bază o analiză amplă a contextului actual legat de educația incluzivă pentru a stabili nivelul de bază de la care să fie urmărit progresul, să includă, de exemplu, date despre actualele alocații bugetare, calitatea metodelor de colectare a datelor, numărul de copii cu dizabilități necuprinși în școli, provocările și barierele, legile și politicile existente, principalele îngrijorări ale persoanelor cu dizabilități, ale familiilor și ale statului parte.

65. Statele părți trebuie să introducă mecanisme independente, accesibile, transparente, sigure și impuse prin lege de depunere a plângerilor precum și remedieri juridice în cazurile de încălcare a dreptului la educație. Persoanele cu dizabilități trebuie să aibă acces la sisteme de justiție care înțeleg cum să trateze persoanele cu dizabilități și cum să abordeze reclamațiile pe bază de dizabilitate. Statele părți trebuie de asemenea să asigure ca informațiile despre dreptul la educație și despre modalitatea în care să conteste negarea sau încălcarea acestui drept trebuie larg difuzate și popularizate în rândul persoanelor cu dizabilități, cu implicarea organizațiilor lor reprezentative.

66. Educația incluzivă este incompatibilă cu instituționalizarea. Statele părți trebuie să se angajeze într-un proces bine planificat și structurat de dezinstituționalizare a persoanelor cu dizabilități. Un astfel de proces trebuie să aibă în vedere: o tranziție dirijată care să fixeze un calendar definit pentru tranziție; introducerea în legislație a obligației de asigurare de resurse în cadrul comunității; redirecționarea fondurilor și introducerea unor cadre multidisciplinare care să sprijine și să întărească serviciile asigurate de comunitate; prevederea de sprijin acordat familiilor; și colaborarea și consultarea cu organizațiile care reprezintă persoanele cu dizabilități, inclusiv copiii cu dizabilități, precum și părinții și persoanele care le au în îngrijire. În timpul derulării procesului de dezinstituționalizare, persoanelor din mediile de îngrijire instituționale trebuie să li se dea acces la

educația incluzivă cu efect imediat prin punerea în legătură cu instituții de învățământ incluzive din cadrul comunității.

67. Intervențiile timpurii din copilărie pot fi deosebit de valoroase pentru copiii cu dizabilități, servind la întărirea capacității lor de a beneficia de educație și promovând înscrierea la școală și frecventarea acesteia. Toate aceste intervenții trebuie să garanteze respectul pentru demnitatea și autonomia copilului. În conformitate cu Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă, inclusiv cu Obiectivul 4 pentru dezvoltare durabilă, se solicită statelor părți să asigure accesul la o dezvoltare, îngrijire și educație preșcolară de calitate încă din primii ani ai copilăriei, paralel cu includerea unei prevederi care să asigure sprijinirea și pregătirea părinților și a persoanelor care au în îngrijire copii mici cu dizabilități. Dacă sunt identificați și sprijiniți din timp, copii mici cu dizabilități au șanse mai mari să facă tranziția mai lin către mediile educaționale preșcolare și primare. Statele părți trebuie să asigure coordonarea dintre ministerele, autoritățile și organele relevante precum și cu organizațiile persoanelor cu dizabilități și cu alți parteneri neguvernamentali.

68. În conformitate cu articolul 31, statele părți trebuie să colecteze date dezagregate corespunzătoare în vederea formulării de politici, planuri și programe pentru a se achita de obligațiile ce le revin în baza articolului 24. Ele trebuie să introducă măsuri care să vizeze lipsa de date clare asupra prevalenței persoanelor cu diferite deficiențe, precum și lipsa de suficiente cercetări de calitate și date care se referă la accesul la educație, permanența în cadrul sistemului și progresul înregistrat, asigurarea de adaptări rezonabile și rezultatele obținute. Recensămintele, studiile și datele administrative, inclusiv datele provenite de la Sistemul de informații asupra managementului educației, trebuie să includă informații despre elevii cu dizabilități, inclusiv cei care încă trăiesc în medii instituționalizate. Statele părți trebuie de asemenea să colecteze date dezagregate și dovezi legate de barierele care împiedică persoanele cu dizabilități să aibă acces la educația incluzivă de calitate, să rămână în sistem și să progreseze în cadrul lui, pentru a permite adoptarea de măsuri efective de demontare a unor astfel de bariere. Trebuie adoptate strategii de înlăturare a excluderii persoanelor cu dizabilități din cadrul mecanismelor standard de colectare de date cantitative și calitative, inclusiv

când acestea rezultă din reținerea părinților de a admite existența unui copil cu o dizabilitate, lipsa înregistrării nașterii și inexistența în evidențele instituțiilor.

69. Statele părți trebuie să aloce suficiente resurse financiare și umane pe întreg parcursul elaborării unui plan sectorial în domeniul educației și a planurilor sectoriale intersectate pentru a veni în sprijinul implementării educației incluzive, conform principiului realizării progresive. Statele părți trebuie să-și reformeze sistemele de guvernare și mecanismele de finanțare în vederea asigurării dreptului la educație a tuturor persoanelor cu dizabilități. Ele trebuie de asemenea să aloce bugete folosind mecanismele de care dispun în cadrul proceselor de achiziții publice și parteneriatele cu sectorul privat. Aceste bugete alocate trebuie să dea prioritate, între altele, asigurării de resurse adecvate pentru a face ca mediile de învățământ existente să devină accesibile cu respectarea unui termen scadent, investirii în formarea incluzivă a profesorilor, asigurării de adaptări rezonabile, asigurării unui transport accesibil către școală, asigurării de manuale adecvate și accesibile, asigurării de materiale pentru predare și învățare, asigurării de tehnologii ajutătoare și a limbajului semnelor, precum și implementării unor inițiative de conștientizare care să vizeze problema stigmatului și a discriminării, în mod deosebit a hărțurii în mediile educaționale.

70. Comitetul solicită statelor părți să transfere resursele din mediile segregate în cele incluzive. Statele părți trebuie să dezvolte un model de finanțare care aloce resurse și stimulente pentru ca mediile educaționale incluzive să asigure sprijinul necesar persoanelor cu dizabilități. Stabilirea celui mai potrivit mod de abordare a problemei finanțării se poate face în mare măsură pe baza informațiilor legate de mediul educațional existent și de nevoile potențialilor elevi cu dizabilități care sunt afectați de acesta.

71. Trebuie inițiat procesul de formare a tuturor profesorilor de la nivelurile învățământului preșcolar, primar, secundar, terțiar și vocațional pentru a le crea competențele și valorile esențiale pentru munca în medii educaționale incluzive. Acest proces necesită adaptări atât în timpul pregătirii anterioare intrării în serviciu cât și în timpul exercitării profesiei de educator pentru a se ajunge la nivelul de calificare corespunzător în cel

mai scurt timp, în vederea înlesnirii tranziției către un sistem de învățământ incluziv. Toți profesorii trebuie să dispună de unități/module dedicate care să-i pregătească să lucreze în medii incluzive, precum și de medii de învățare de experimentare practică unde își pot forma deprinderile și încrederea de a rezolva probleme prin diferite provocări incluzive. Conținutul de bază al formării profesorilor trebuie să includă înțelegerea elementară a diversității, creșterii și dezvoltării umane, modelul drepturilor omului ce ține cont de dizabilitate și pedagogia incluzivă care permite profesorilor să identifice abilitățile funcționale ale elevilor (punctele tari, abilitățile și stilul de învățare) pentru a asigura participarea lor în medii educaționale incluzive. Formarea profesorilor trebuie să includă învățarea utilizării unor metode, mijloace și formate de comunicare adecvate augmentative și alternative, precum Braille, tipărituri în format mai mare, multimedia accesibile, limbajul simplu, ușor de citit, limbajul semnelor și cultura surzilor, tehnici și materiale educaționale care să vină în sprijinul persoanelor cu dizabilități. În plus, profesorii au nevoie de îndrumări practice și sprijin, printre altele, în: asigurarea unei instruirii individualizate; predarea aceluiași conținut folosind metode de predare diferite pentru a răspunde stilului de învățare și abilităților unice ale fiecărei persoane; conceperea și utilizarea de planuri de învățământ individuale care să sprijine nevoile de învățare specifice; și introducerea unei pedagogii centrate pe obiectivele educaționale ale elevilor.

72. Educația incluzivă necesită un sistem de sprijin și asigurare a resurselor pentru profesorii din instituții educaționale la toate nivelurile. Un astfel de sistem ar putea include parteneriate între instituții educaționale aflate în apropiere, inclusiv universități, promovarea practicilor de colaborare, inclusiv predarea în echipă, grupuri de studiu, activități comune de evaluare a elevilor, sprijin din partea unui coleg și schimb de asistență la ore, precum și parteneriate cu societatea civilă. Părinții și persoanele care au în îngrijire elevi cu dizabilități pot fi, acolo unde este cazul, parteneri în dezvoltarea și implementarea programelor de învățare, inclusiv a planurilor de învățământ individualizate. Ei pot juca un rol important în sfătuirea și sprijinirea profesorilor în acordarea de sprijin unor elevi individuali, dar nu trebuie să fie niciodată o condiție pentru admiterea în sistemul de învățământ. Statele părți trebuie să folosească toate resursele posibile pentru sprijinirea

profesorilor, inclusiv organizațiile care reprezintă persoanele cu dizabilități, elevi cu dizabilități și membri ai comunității locale care pot contribui semnificativ sub forma consilierii, încheierii de parteneriate și rezolvării problemelor. Implicarea acestora asigură o resursă suplimentară în clasă și contribuie la crearea legăturii cu comunitățile locale, spargerea barierelor și responsabilizarea și sensibilizarea profesorilor față de puterile și cerințele elevilor cu dizabilități.

73. Autoritățile de la toate nivelurile trebuie să aibă capacitatea, dorința și resursele de a implementa legi, politici și programe care să susțină educația incluzivă. Statele părți trebuie să conceapă și să pună la dispoziție programe de pregătire care să informeze toate autoritățile relevante cu privire la responsabilitățile ce le revin conform legii și să sporească gradul de înțelegere a drepturilor persoanelor cu dizabilități. Deprinderile, cunoștințele și înțelegerea necesare pentru implementarea politicilor și practicilor în domeniul educației incluzive includ: înțelegerea conceptului de drept la o educație incluzivă și a obiectivelor acesteia, cunoașterea legislației și politicilor internaționale și naționale, elaborarea de planuri locale de învățământ incluziv, colaborare și parteneriate, sprijin, îndrumarea și supravegherea instituțiilor educaționale locale, monitorizare și evaluare.

74. Educația incluzivă de calitate necesită metode de evaluare și monitorizare a progreselor elevilor care să țină cont de barierele cu care se confruntă elevii cu dizabilități. Sistemele tradiționale de evaluare, care folosesc scorurile obținute la teste standardizate ca unic indicator al succesului atât pentru elevi cât și pentru școli, îi pot dezavantaja pe elevii cu dizabilități. Accentul ar trebui pus pe progresul individual în drumul parcurs pentru atingerea unor obiective mai largi. Cu metodologii de predare corespunzătoare, cu sprijin și adaptări, toate programele de învățământ pot fi adaptate astfel încât să satisfacă nevoile tuturor elevilor, inclusiv ale celor cu dizabilități. Sistemele incluzive de evaluare a elevilor pot fi întărite printr-un sistem de suporturi individualizate.

75. În conformitate cu articolul 33, și pentru a măsura progresele în realizarea dreptului la educație prin instituirea unui sistem de învățământ incluziv, statele părți trebuie să dezvolte cadre de monitorizare cu indicatori structurali, ai procesului

în sine și ai rezultatelor, care să respecte Obiectivul 4 pentru dezvoltare durabilă.²² Persoanele cu dizabilități, prin organizațiile lor reprezentative, trebuie implicate atât în stabilirea indicatorilor cât și în colectarea datelor și statistici. Indicatorii structurali trebuie să măsoare barierele existente în calea educației incluzive și se pot limita doar la simpla colectare de date dezagregate după criteriul deficienței. Indicatorii procesului în sine, cum ar fi cei privind accesibilitatea mediilor fizice, adaptările făcute programelor de învățământ sau formarea profesorilor, vor da posibilitatea monitorizării modului în care avansează transformarea. Trebuie de asemenea stabiliți indicatorii rezultatelor, cum ar fi procentul de elevi cu dizabilități din medii incluzive de învățare care obțin certificate sau diplome de absolvire oficiale sau procentul de elevi cu dizabilități admiși în învățământul secundar. Statele părți trebuie totodată să aibă în vedere măsurarea calității educației, de exemplu, prin cele cinci dimensiuni recomandate de UNESCO: respect pentru drepturi, echitate, relevanță, pertinență, eficiență și eficacitate. Pot fi avute în vedere și măsuri ale acțiunilor pozitive cum ar fi cotele-părți sau stimulentele.

76. Comitetul constată dezvoltarea în multe țări a sectorului privat în educație. Statele părți trebuie să recunoască faptul că dreptul la educație incluzivă se extinde asupra tuturor modurilor în care este asigurată educația, și nu doar la aceea asigurată de autoritățile publice. Statele părți trebuie să adopte măsuri care să protejeze împotriva încălcării drepturilor de către părți terțe, inclusiv sectorul afacerilor. În legătură cu dreptul la educație, astfel de măsuri trebuie să vizeze obligația de a se garanta asigurarea educației incluzive și să implice, la nevoie, legislația și reglementările, monitorizarea, supervizarea, punerea în aplicare și adoptarea de politici care să contureze modul în care întreprinderile din lumea afacerilor pot avea impact asupra recunoașterii și exercitării efective a drepturilor persoanelor cu dizabilități. Instituțiile educaționale, inclusiv instituțiile educaționale private și întreprinderile, nu trebuie să perceapă taxe suplimentare pentru integrarea accesibilității și/sau a adaptărilor rezonabile.

²² Oficiul Înaltului Comisar pentru Drepturile Omului, *Human Rights Indicators: a Guide to Measurement and Implementation* (Indicatori ai drepturilor omului: ghid pentru măsurare și implementare) (New York and Geneva, 2012).